

דיני חוזים – פתרון עבודה מס' 1

לפני שאתחיל לדון בטענות הצדדים, המלצתי לרחל היא לשלוח הודעה לביטול החוזה, כאמור בסעיף 20 לחוק החוזים¹, בגין טעות והטעיה או כפיה ועושק לפי סעיפים 14 (א), 15, 17 (א), 18 לחוק החוזים, עליהם ארחיב בהמשך, שכן כל הסעיפים הנ"ל מאפשרים סעד עצמי של ביטול החוזה במידה והתקיימו. כעת, אפרט את הטענות שעשויה לטעון רחל לביטול תוקף החוזה ואת טענות הנגד של החברה קדישא:

טעות והטעיה – ראשית כל, רחל תטען להטעיה לפי סעיף 15 לחוק החוזים. לפי פסיקת השופט י' זמיר בפ"ד ולנטין², אין מקום לדבר על טעות או על הטעיה, אלא אם אדם "התקשר בחוזה עקב טעות". לפי פ"ד סויסה הקשר הסיבתי הסובייקטיבי שעל התובע להוכיח הוא כפול: בין הטעות להתקשרות בחוזה ובין ההטעיה לטעות³. נבחן את התנאי הראשון במקרנה דנן: רחל תטען כי משום שבחוזה כונה התשלום אותה עליה לשלם "אגרת איזון", גרם לה המושג לטעות ולחשוב שמדובר באגרה ממשלתית, ועל כן התקשרה איתם בחוזה. בנוגע לתנאי השני תטען רחל לקשר סיבתי בין ההטעיה לטעות, שכן משום שחברת קדישא הציגו בפניה את "אגרת האיזון", כתשלום שממנו משתמע שהמדובר הוא באגרה ממשלתית, יצרה החברה מצג שווא שגרם לרחל לטעות בהבנת משמעותו האמיתית של המושג "אגרת איזון". בנוסף לקשר הסיבתי הכפול שיש להוכיח כשטוענים להטעיה, אפשר שהטעיה תיעשה במעשה או במחדל שהיה על הצד השני לעשות לפי דין, נוהג או נסיבות⁴. במקרה זה, תטען רחל כי חברת קדישא יצרה מצג שווא במחדל משום שהפרה את חובת הגילוי המוטלת עליה מכוח סעיף 12 לחוק החוזים שמחובתו נגזרת גם חובת גילוי של עובדות מהותיות במהלך המו"מ לכריתת חוזה, ומכאן שהפרתה של חובת הגילוי לפי סעיף 12 מהווה הטעיה, עפ"י סעיף 15⁵. לכן, אי גילוי המשמעות האמיתית המסתתרת מאחורי המונח "אגרת האיזון", שמהווה פרט קריטי ומהותי לכריתת החוזה, יוצרת מצג שווא במחדל. לא זאת בלבד שחברת קדישא חטאה באי גילוי משמעותו האמיתית של המושג, אלא גם החליטה לכוונן את התשלום כך במטרה מובהקת להטעות את החותמים ולהסיח את קרובי הנפטרים ממשמעותו האמיתית, ודבר זה מהווה מצג שווא במעשה. לחלופין, תנסה רחל לטעון לטעות לפי סעיף 14 (א) לחוק החוזים, טעות לצורך זה חייבת להיות יסודית, מהותית, כלומר טעות שניתן להניח שלולא אירעה, לא היה הטוען אותה מתקשר בחוזה והצד השני לחוזה ידע, או חייב היה לדעת על כך⁶. יסודיות הטעות: רחל תטען כי בעת החתימה לא ידעה שתכליתה של "אגרת האיזון" היא מעין כיסוי חובות של חברת קדישא, וכי הייתה בטוחה שמדובר באגרה ממשלתית, ולו ידעה את האמת לא הייתה מתקשרת בחוזה. קיום קשר סיבתי סובייקטיבי: רחל תטען כי הטעות בהבנת פירוש המונח "אגרה" היא שגרמה לה לחתום על החוזה, שכן אילו ידעה מה המשמעות האמיתית מאחורי המונח לא הייתה חותמת על החוזה. קיום קשר סיבתי אובייקטיבי: רחל תטען כי גם האדם הסביר היה טועה במצב שכזה, ולא היה מתקשר בחוזה מעין זה לו ידע מה היעד הסופי של האגרה. ועל כן, הטעות היא יסודית ומהותית ואיננה טעות בכדאיות העסקה, שכן היא אינה עומדת בתנאים

¹ חוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג-1973, ס"ח 118 (להלן - חוק החוזים).

² ע"א 1581/92 ולנטין נ' ולנטין, פ"ד מט(3) 441, 451 (1995).

³ ע"א 2469/06 סויסה נ' חברת זאגא, תק-על 2008(3) 2580, 2585 (להלן - סויסה).

⁴ ג. שלו דיני חוזים החלק הכללי-לקראת קודיפיקציה של המשפט האזרחי (תשס"ה) 316.

⁵ ע"א 90199/99 קינסטלינגר נ' אליה, פ"ד נה(3) 542, 546 (2001).

⁶ ע"א 838/75 ספקטור נ' צרפתי, פ"ד ל"ד(1) 231, 240 (1977).

הדרושים לכך הן לפי מבחננו של פרופ' טדסקי⁷ – שהרי מדובר בטעות לגבי ההווה/עבר ולא לגבי טעות עתידית, הן לפי מבחנו של השופט אשר בפס"ד ספקטור⁸, שכן מדובר בחוסר הבנה לגבי היעד הסופי של הכסף ולא לגבי המחיר עצמו, והן לפי מבחנו של פרופ' פרידמן – שכן אין מדובר בטעות שהיא בגדר הסיכון שלקחה על עצמה רחל כשנקשרה בחוזה⁹. הטעות גם איננה טעות משותפת עפ"י סעיף 14(ב) לחוק החוזים משום שהחברה הייתה מודעת למשמעות העמומה שנוצרת כשמכנים את התשלום בשם "אגרה", ולא ייתכן כי היא לא ידעה על כך או שטעתה בעצמה בפרשנות המונח. קיום היסוד השני בעילת הטעות: ידיעת

הצד השני, שכן חברת קדישא הייתה מודעת לכך שבידי המונח "אגרת איזון" ליצור טעות בהבנת המתקשר בחוזה. בתגובה לטענות הטעות וההטעיה תטען חברת קדישא כי לא הטעות בהבנת המושג היא שגרמה לרחל לחתום על הסכם התשלום, אלא הרצון לקבור את אביה, ומכאן שגם אלמלא הטעות בהבנת המושג הייתה רחל חותמת על ההסכם. לכן, הטעות היא איננה יסודית ולא מהווה עילה לביטול החוזה בגין טעות לפי סעיף 14 (א) וגם לא מהווה ביטול בגין הטעיה לפי סעיף 15, שכן לא מתקיים הקשר הסיבתי בין הטעות להתקשרות, כפי שעמדנו עליו לעיל. עוד יוכלו לטעון כי לא מתקיים הקשר הסיבתי בין ההטעיה לטעות, משום שזהו לא פרט מהותי לכריתת החוזה ולרחל הייתה אפשרות לבררו בכוחות עצה, ומכך נגזר כי לא מוטלת על קדישא חובת גילוי כלפיה בנוגע לפרט זה¹⁰. (לעניות דעתי טענות הטעות וההטעיה אינן חזקות דיו במקרה זה משום שקשה מאוד להוכיחן, נעבור אם כן, לטענות "החזקות" יותר).

כפיה – לפי פסיקתה של השופטת שטרסברג-כהן בפס"ד שפיר¹¹ יסודותיה של עילת הכפיה הם התקשרות חוזית, קיומה של כפיה וקשר סיבתי בין הכפיה להתקשרות. יש לציין כי הכפיה אינה צריכה להיות הסיבה המכרעת להתקשרות, המבחן לקיומה הוא סובייקטיבי, על הכפיה להשפיע על רצונו של המתקשר ע"י הטלת חששות ופחד בו. דהיינו, רחל תטען כי כל יסודות עילת הכפיה מתקיימים: הייתה התקשרות חוזית בינה לבין החברה קדישא, היה קיום של כפיה שכן החתימה על החוזה לוותה באיומים והפחדות מצד קדישא, ואילו הקשר הסיבתי בין הכפיה להתקשרות מובהק, שכן בעקבות האיומים וההפחדות מצד קדישא בכך שלא ייקברו את אביה, גרמו לה להתקשר עם החברה בחוזה.

זאת ועוד, המבחן הקובע לקיומה של עילת כפיה, לפי פסיקת השופט מלץ בפס"ד רחמים¹², הוא עצם קיומה של אפשרות מעשית של תובע לפנות לערכאות משפטיות להסרת האיום. רחל תטען שברי זה כי במקרה המדובר האפשרות של פניה לערכאות משפטיות לא הייתה סבירה וממשית, וזאת מפאת קוצר הזמן הברור שקיים כשממתניינים לקבורת המנוח, ולאור התוצאה הקשה שהייתה מתקבלת אילו יבוצע איומה של חברת קדישא, שכן כידוע אין תחליף לקדישא כגוף האחראי על הקבורה היהודית בישראל. ובשל כל אלה לא נותרה לרחל שום אלטרנטיבה, למעט לחתום על החוזה. עוד תטען כי הכפיה היא, לפי השופט שמגר בפ"ד מאיה¹³, פגם ברצונו של המתקשר ותנאי נוסף לעילת כפיה הינו פגיעה חריפה בחופש הרצון החוזי, ובמקרה דנן לא רק שהיה פגם ברצונה של רחל, הייתה גם פגיעה חריפה בחופש הרצון החוזי שלה, שכן חתימתה על החוזה נבעה מלחצים, איומים והפחדות ולא מרצון קונקרטי טהור להיקשר בחוזה המדובר.

חברת קדישא יטענו להגנה לפי סעיף 17 (ב) לחוק החוזים, לפיו אזהרתם שלא לקבור את אביה של רחל

⁷ ע"א 2444/90 ארואסטי נ' קאשי, פ"ד מ"ח(2) 513, 527 (1994).

⁸ ראה פ"ד ספקטור, לעיל הערה 6, 242.

⁹ ד. פרידמן "הסיכון החוזי וטעות והטעיה בכדאיות", עיוני משפט, י"ד (תשמ"ט), 459.

¹⁰ ראה פ"ד ספקטור, לעיל הערה 6, 238.

¹¹ ע"א 784/81 שפיר נ' אפל, פ"ד לט(4) 149, 153 (1985).

¹² ע"א 8/88 רחמים בע"מ נ' אקספומדיה בע"מ, פ"ד מג(4) 95, 101 (1989).

¹³ ע"א 1569/93 מאיה נ' פנפורד, פ"ד מח(5) 740, 705 (1994).

במידה ולא תתחייב לתשלום הנוסף הינה בגדר אזהרה בתום לב על הפעלתה של זכות שקיימת להם ולא נמצאת בגדר איום. כלומר, קדישא יטענו כי זוהי זכותם להעלות את טווח מחירי ההלוויות לחלקות קבר שהוזמנו מראש, וכי זוהי מדיניותם בכל הקשור לגביית קספים. עוד יכולים לטעון כי הייתה באפשרותה של רחל אלטרנטיבה אחרת מלבד חתימה על החוזה, והיא פניה לנציגות קדישא בעיר אחרת לשם ביצוע הקבורה שם. (לדידי אין בטענות הגנה אלו כל בסיס, שכן מקרה זה הוא מקרה קלאסי של כפיה מצד חברת קדישא, ועל כן אינני סבורה שיעמדו לטובתה הגנות בעילה זו.)

עושה- יסודות עילת העושה, כפי שהובאו ע"י השופט שמגר בפ"ד איליט¹⁴, הינם שלושה יסודות מצטברים ובכללם: ראשית כל התקשרות בחוזה, שנית, התקשרות שנעשתה עקב ניצול מצד המנצל של מצוקתו, חולשתו השכלית או הגופנית, או חוסר ניסיונו של המנוצל, ושלישית על תנאי החוזה להיות גרועים במידה בלתי סבירה מן המקובל. כמו כן אין דרישה שהעושה יהיה הגורם הבלעדי להתקשרות, מבחן הקשר הסיבתי בין העושה להתקשרות הוא סובייקטיבי, כמו גם בכפיה. רחל טען כי התקשרה בחוזה עקב העובדה שחברת קדישא ניצלה את מצוקתה והמצב הקשה בו הייתה נתונה כדי לשכנעה לחתום על ההסכם, וכי תנאי החוזה היו גרועים במידה בלתי סבירה מן המקובל, שכן אביה של רחל כבר שילם את מלוא מחיר החלקה בחייו והוסכם בחוזה הרכישה כי האב יהיה זכאי להיקבר בחלקה הקנויה "ללא כל סייג או התניה", ועל כן דרישה של תשלום נוסף על סך 2,500 ₪ לטובת קיום חוזה הרכישה הראשוני מהווה תנאי גרוע במידה בלתי סבירה מן המקובל. חברת קדישא טען בתגובה כי על מנת שיתקיים התנאי בדבר מצוקתו של העושה, לפי דברי השופט טירקל בפ"ד סאסי¹⁵, "יש צורך להוכיח כי מדובר במצב חמור ומתמשך, ולא בקושי ארע או חולף", ועל כן למרות שבאותו הרגע הייתה שרויה רחל באבל אין הלך רוחה מהווה "מצב חמור ומתמשך" ואיננו מתקיים תנאי מצבו של העושה. בתגובה לכך עשויה לטעון רחל כי על אף שלא מדובר במצב של מצוקה מתמשכת אכן ניתן לטעון לעושה וזאת בהתבסס על דעת המיעוט של השופט לנדוי בפ"ד סאסי¹⁶, לפיה אין על ביהמ"ש להיות מחויב לקביעה כי עילת העושה חלה רק על מצב חמור ומתמשך ולא על קושי ארעי וחולף, שכן לעיתים גם במצב של קושי ארעי מתקיימים היסודות של עילת העושה. עוד יכולים לטעון קדישא להגנתם כי תנאי החוזה אינם גרועים במידה בלתי סבירה מן המקובל, שכן 2,500 ₪ להבאת המת לקבורה במקום בו חפץ אינם מהווים סכום מופקע וגרוע מן המקובל. בתגובה לטען רחל כי אעפ"י שעל פניו לא נראה כי הסכום גרוע מהמקובל או מופקע, ככל שהיחס בין הערכים נוטה יותר לרעתו של העושה, כך גם ביהמ"ש ייטה לקבל את יתר יסודותיה של עילת העושה¹⁷, ואין ספק כי במכלול הנסיבות לטען רחל כי היחס היה בהחלט לרעתה, שכן באותו רגע נתון נוצלה מצוקתה בנדעין, נשללה ממנה כל ברירה אחרת והיא נאלצה להתקשר בחוזה עקב כורח מיידי ולחץ.

לסיכום, אני סבורה כי פעולתה של חברת קדישא במקרה דנן גבלה בכפיה, עושה והטעיה, וכי לא עומדות לה הגנות חזקות. על כן לעניות דעתי, החוזה יבוטל בשל אחת הטענות או כולן, ורחל לא תיאלץ לשלם את "אגרת האיזון".

¹⁴ ע"א 719/78 איליט נ' אלקו, פ"ד לד(4) 673, 675 (1980).

¹⁵ ע"א 403/80 סאסי נ' קיקאון, פ"ד לו(1) 762, 768 (1981) (להלן-סאסי).

¹⁶ פ"ד סאסי, לעיל הערה 15, 770.

¹⁷ פ"ד סאסי, לעיל הערה 15, 769.

ע"א 719/78 איליט